

© КОЛЛЕКТИВ АВТОРОВ, 2017

УДК 1(075)

К. А. Темиргалиев, А. Т. Бакирова, Н. А. Мейрамова, Г. А. Мухатаева, Б. Б. Рысбекова

ҒАЛАМДАНУ ҮДЕРІСІНДЕГІ МӘДЕНИ ТҰТАСТЫҚТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ДҮНИЕТАНЫМДЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қарағанды мемлекеттік медицина университеті Қазақстан тарихы және әлеуметтік-саяси пәндер кафедрасы (Қарағанды, Қазақстан)

Мақалада ХХІ ғасыр қарсаңындағы негізгі қайшылықтар ғаламдық проблемалармен тікелей байланысты және де олар бүкіл адамзатқа, барлық елдер мен халықтарға ортақ. Сондықтан, осы мәселелерді шешу үстінде адамзаттың материалдық және мәдени өмірін жақындастыру, интернационалдандыруды еске алу керек. Бұл процестердің зор маңызы бар, себебі бұлар ғасырлар бойы қалыптасқан ойлау жүйесінің сипатына өзгерістер енгізіп, жаңаша саяси ойлаудың пайда болуына жеткізеді, соны қажет етеді. Қауіпті де қаһарлы әрі ауқымды проблемаларды шешу үшін жаңаша ойлаудың тапқан жолы жалпылық, жалпыға бірдей болуы, осыған орай әлемді қорғап, болашақ тіршілікті сақтап қалу үшін күллі адамзаттың бірігіп күресуі қажет. Сондықтан бұл мақсатты орындау азын-аулақ топтардың, бірер халықтың қолынан келмейтіні айдан анық.

Кілт сөздер: ғаламдық, ғаламданушы, халықаралық құқық, парадигма, саясат, жүйелілік, дағдарыс

Қазіргі кезде біз «ғаламдық» немесе «ғаламданушы» әлемде өмір сүріп жатқанымызды шындап дәлелдеу керек пе. Қоғамдық даму соңғы жарты ғасырда тарихты дүниежүзілік үдеріске айналдырып жалпы планеталық ауқымға жеткені айқынырақ болды. Бұрынғы әлемнің «Қырғи-қабақ соғыс» жүйесі қазіргі кезде жаңа парадигма – ғаламданумен алмастырылды. Бұл үлгінің негізін құраушы – қаржыны, ақпаратты және технологияларды демократияландыру. Бұл ретте ғаламдану мен мәдени бірегейлік арасындағы қауырттылық жаңа ғасырда анықтаушы қайшылық болып табылады.

Қазір бүкіл адамзат алдында бұрын болмаған ауқымды, бүкіләлемдік проблемалар қойылуда. Олардың ішінде бейбітшілік пен қараусыздану, қоғамдық және әлеуметтік даму, кейбір мемлекет пен аймақтардың артта қалуын жою, ғылыми-техникалық алға басу, халық ағарту және мәдениет проблемалары, халық санының өсуі, денсаулық сақтау, адамның жаңа биологиялық, әлеуметтік жағдайларға үйренуі, қор мен энергетика, азық-түлік пен табиғат және т.б. күрделі мәселелер бар.

Осы проблемалардың бәрі адамзаттың қазіргі жағдайына, оның болашағына зор әсер етуде. Ең басты мәселе – бейбітшілік пен қарусыздандыру проблемалары болып отыр, себебі дүниежүзілік термоядролық соғыс – азаматтың бәрін түгелдей жойып жіберетін апат. Ол жер бетінде адам өмірін, тіршілігін мүлде жоқ етеді. Сондықтан да адам болашағы деген проблема философияның өзекті мәселесі болып қала береді, ал оны қарастыру, зерттеу өзге де ауқымды әлемдік проблемалардың шешілуімен тығыз байланысты. Бұл проблема,

ең алдымен, өндіріс пен мәдениет салаларында, саясат және идеология аяларында, дүниетанымдақ көзқарас пен адамгершілікте айқын көрінеді.

Жоғарыда айтылғандай, қайта қарауға қажеттілік және әлемдік саясаттың көптеген фундаментальді түсінігін нақтылайды және соған сәйкес қабылданған шешімдердің өзгеріс тізімі және тәжірибелік қозғалыстар қазіргі таңда айқын байқалуда. Жаңа қайта қаралуға сонымен қатар «түсті революциямен» атты ұғыммен байланысқан түсінігінен тәуелді немесе «жоспарланған хаос» Шығыс Еуропада, ТМД елдерінде және Қиыр Шығыс пен Солтүстік Африкада жойқын өтті. Бұған Украинаның Оңтүстік Шығыс аймағындағы өтіп жатқан құбылыстарды да жатқызуға болады. Яғни майданға қатысушыларды билікті жаулап алуы, Қырымның Ресейге өтуі рефернедум негізінде өтті. Сонымен қазіргі таңда ағайындылар бірін-бірі өлтіретін соғыс Украинада болып жатыр. Украиндықтар мен орыстар арасындағы бірін-бірі ағайын санаған елдер арасындағы соғыс [3].

Барлық осы уақиғалар мен құбылыстар бүгінгі күнде ақаулар тек қана қоғамның заманауи дамуындағы тарихи материалистік идеяларда ғана емес, сонымен қатар көптеген белгілі жалпы парадигмаларды түсіндіру потенциалының әлсіздігінде екендігін айқын көрсетті. Шындығында да, ешбір заманауи теория тарихи құбылыстарды толық түсіндіруге, болжауға тіпті процесстің мәнін айқындауға қауқарсыз екені белгілі болды.

Украинадағы уақиғалар мәнінің халықаралық құқық аумағындағы ерекшеліктерді түсіндіру мен түсіну қоғамдық ғылымның өте

маңызды және күрделі міндеттемесі болып табылады. Мұндағы мәселе тек қана Қырымның Ресейге өтуі немесе алынуы жайында, немесе Украинаның оңтүстік-шығысындағы жағдайлар жайында ғана емес, сонымен қатар жалпы халықаралық қатынастар жүйесі, халықаралық құқық, шекара тыныштығы, аумақ тұрақтылығы жайындағы мәселелерді де қамтуы қажет. Бүгінгі таңда әлемдік саясатта ағымдағы халықаралық қатынастар мен халықаралық құқық жүйесін бұзу үрдісі жүріп жатыр немесе ашып айтсақ бұзылып үлгерді. Заманауи жағдайлар қаупі тек Ресейдің халықаралық қатынастарды қайта қарауында емес, керісінше Ресей мысалында халықаралық қатынас және халықаралық құқықтың соңғы жылдары бір емес екендігін қайта қарау. Бұған АҚШ-тың Ирак және Ауғаныстандағы позициясы, НАТО және Еуроодақ елдерінің Косова мен Ливиядағы позициясын жатқызуға болады. Бұл қара тізім өкінішке орай әлі де жалғасуы мүмкін.

Біздің көзқарасымыз бойынша басты себеп халықаралық қатынас жүйесінің күрделенуіне жол беру, бұдан бөлек көптеген басқа біржақты әлемнің құрылуы.

Халықаралық қарым-қатынас жүйесінің бұзылуының негізгі себебі болып, басқалардан бөлек бірполярлы әлемнің қалыптасуы. Әлеуметтік жүйе бұзылуына дейін бүкіл халықаралық құқық жүйесі мен қауіпсіздігі екі әлемдік жүйелердің тепе-теңдігіне негізінделді, ал қазір ол жүйе жойылды. Ертеде коммунистік және нарықтық фундаментализм болса, ал бүгін осылардың бірі ғана, яғни өзінің құрылымдық қасиетімен басымдылық көрсететін нарықтық фундаментализм. Белгілі қаржыгер Дж. Соростың айтуы бойынша бұл жүйе тоталитарлық идеологияға қарағанда да ашық қоғамға көп қауіптілігін тигізіп жатыр. Заманауи әлемдік капитализмнің негізгі жетіспеушілігі болып, 1) нарықтық механизмнің кез-келген саладан, тіпті оның ол салада орны болмаса да, табыс таба алуы; 2) нарықтық механизмнің тұрақсыздығы мен ерекшелігі [4].

Әлемдегі нарықтық механизм іс жүзінде есепке келмейтін мыңдаған компоненттерден құралады, олар ескеруге келмейтін мыңдаған қорытынды факторлардың түп нәтижесі болып табылады. Ол нарықтық қарым қатынасқа түсетін әртүрлі капиталы мен әртүрлі қабілеті, әртүрлі ақпараты бар миллиондаған адамдар бар екенін білдіреді. Бұнда адам түгілі, әлемдегі ең үлкен компьютер жинақтап қорыта

алмайтын адам айтқысыз көп ақпарат жатыр. Сол себепті болашақта қандай өзгеріс болатынын дөп басып айту қиын. Айтуға болатын жайт тек қана әлемдік даму процесінің ортақ құндылықтары мен үрдістері. Сондықтан ұлы саудагер Ф. Хайек экономикалық ғылымды жоқ деп тұжырымдады [6]. Тіпті ең көрнекті экономистер болжай алмайтын жүйелі түрдегі әртүрлі экономикалық дағдарыстар осы нарықтық жүйенің салдарынан туындауы мүмкін. Қорыта айтқанда, нарық – әртүрлі сатыдағы адамдардың өзара қарым қатынасы мен макро – микроэкономиканың көрсеткіштерінен тұратын кешенді жүйе. Яғни тұжырымдасақ, Элиоттың толқындар теориясына байланысты тек қана объективті және ұтымды көрсеткіштер мен есептеулерден ғана емес, сонымен қатар субъективті түрде де, адамның психологиясы, көңіл-күйімен ойын ескере құрылу керек. Кем дегенде әлі күнге дейін нарықтық анализ үшін жеткілікті құралдар жоқ. Негізінде, бұл теория тобырдың мінез-құлқы, яғни социодинамика. Тобырға адасушылық тән. Тобыр тұрғысынан нарық – ол қисынсыз. Заманауи экономика құрылымы, барлық инвесторлары ұтымды объект болып саналатын және де олардың саналы іс-әрекетті мақұл көруіне байланысты қалыптасады. Жоғарыда Ф.Хайек тұжырымына сай айтатын болсақ, тобыр өзін экономикалық агент ретінде санасыз, яғни тиімсіз ұстайды.

Заманауи капитализмнің тағы бір ерекшелігі, барлық капитал формаларының ішінде басымдылық көрсететін қаржы капиталы болып табылады. Бұл жерде негізгі айтатын, қазіргі таңда халықаралық аренада жаһандық нарық қаржы болды. Егер 1990-1998 ж. әлемде жалпы әлемдік өнім мен нарық көлемі бірнеше пайызға өссе, құнды қағаз мәмілелері құны екі есеге көтерілді.

Телекоммуникационды технологияның дамуының арқасында миллиардтаған қаржы тәулік бойы әлемнің бір бөлігінен екінші бөлігіне тез арада аударылады. Заманауи халықаралық қаржылық жүйе компьютерлендіру мен валюта-қаржылық ырықтандыру қатынасында халықаралық деңгейде өте тиімді болып шықты. Халықаралық қаржы нарығының қысқа тарихи уақытында тауар-ақша қатынасына барлық аймақтар мен адамзат іс-әрекеттері тартылды, мемлекеттер, корпорация арасындағы үлес пен күштерінің арақашықтығы өзгерді, саясат пен экономика, қаржы мен өндіріс, бәсекелестік пен ғылыми-техника прогрессінің қатынасы өзгерді. Шын

мәнінде ауқымды мәнге ие болуға ғаламтор арқылы жедел тез тараған қаржы ақпараттар, әртүрлі қаржы құралдарының көмегімен жеке капиталдың үздіксіз қозғалысы: құнды қағаз, акциялар, т.б. қаржылық фондтар мен биржалардың қызметі, қарызды кепілдік ретінде құнды қағазды алу арқылы беру және ақша курсының ауытқулары әсер етті.

Сонымен қатар әлемдік экономикалық жүйеге, ХХғ. басы «қаржы көпіршігі» атанғанымен, өткір қауіп төнді. Дегенмен кез-келген өндіруші құрылымнан қаржылық алыпсатарлық көрнекіленуде, яғни қаржылық келісім саны нақты тауар келісімдер санына қарағанда жылдамырақ өтуде, бұл нәтижесінде жаһандық қаржы дағдарысына соқтырады. Алғаш азиялық қаржылық дағдарыс 1997-1998 жылдары көрініс тапты. Тұтас «мәдени тұтастық пен мемлекет егемендігіне» қауіп төнетін жағдайға әкеп соғуы да мүмкін [1].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып әлемдік экономикада ұлттық мемлекет құрылымы мен рөлі түбегейлі өзгереді. Әлемдік шаруашылық жүйесінде өсуші рөлді трансұлттық күштер – ТҰҰ мен ТҰБ атқаруда, халықаралық мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар егемен мемлекеттердің, әсіресе әлсіз әрі кіші мемлекеттердің ішкі және сыртқы саясатына елеулі ықпалын тигізуде. Қазіргі таңда трансұлттық күштер ескі ұлттық егеменділік түсінігін жойды. ТҰҰ құрылымы барлық мемлекеттің экономикалық кеңістігіне енуде. Әлсіз мемлекеттердің экономикалық, ғылыми-техникалық, коммерциялық және құрылымдық-инвестициялық саясатын ұлттық үкімет емес трансұлттық күштер қалыптастыруда. Тұрақты ішкі саясатқа сонымен қатар мемлекетаралық және халықаралық институттар әсер етеді.

Басқа сөзбен айтқанда, қазіргі заманда, ұлы сыртқы күштер әсерінен және әрекетінен әлемде жаңа әлемдік қауым қалыптасты, онда осы саладағы дәстүрлі халықтық мемлекеттер қызметі әсерлі кішірейді, ал қабылданатын халықтық дәрежедегі шешімдерге әлемдік акторлардың тікелей әсері күннен-күнге өсіп жатыр. Сондықтан бірде-бір халық экономикасы шаруашылықтың белсенді қатысуынсыз дами алмайды.

Осыдан фундаментальдық политэкономикалық категориялар қайта қарастырылды, яғни ұлт, мемлекет, ұлттық мүдде, ұлттық суверенитет, халықаралық құқық қағидасы және тағы басқалары, заманауи жаңа шын өмірде, ғаламдық және ақпаратты-

коммуникационды процесстер әсерінен пайда болып, заманауи капитализмді өзгертіп, оған жаңа ерекшеліктер ендірді. Мәселен, белгілі финансист Д. Сорос айтқандай, капиталдың барлық түрінен заманауи капитализмде қаржылық капитал бүгінгі күнде негізгі орынды алды. Осыдан халықаралық майданда заңды түрде ең ауқымды нарық финанстық болды. Және бұл әлемдік экономикадағы фундаметальді процесстер, халықаралық процесстерге әсер етіп қана қоймай, сонымен қатар әлемдік қауымның жаңа архитектурасын қалап, оның анализін заманауи қауымға аса қажет етті [4]. Әсіресе қоғамдық үдерісті жаңа қауымдық өмір трансформация контекстінде пайымдау саласында, категориялық аппаратын қайта қарау және нақтылау, яғни, осы жаңа үдерістерді зерттеудің жаңа методологиясын құру. Бұл қағиданың контекстінде, біздің көз қарасымыз, «Уолл Стрит джорнал» журналы ұйымдастыруымен 18 топ жас көшбасшыларның 2009 жылғы дағдарыс жайлы үш сыни сұрақ бойынша өткізілген «Ой-талқы» нәтижесін көрсету орынды болады. Талқылаған сұрақтары:

- Қандай ең деструктивті саяси қателік дағдарысқа әкелді?
- Қандай реттеуші шешім жүйеге ең қатерлі соққы берді?
- Қай аймақта нарыққа ең үлкен соққы әсер етті?

Жас аналитиктердің әлемдік қаржы жүйесін дағдарысқа әкелген мәселеелер туралы ойларын әр-тәрлі топтардың жауабына сәйкес келесі факторларға жинауға болады:

- нарық өзін реттей алатыны туралы және нәтижелі өзін-өзі жөндей алатыны туралы, сонымен қатар өзімен бірге алып келетін шарасыз бұзылыстарға сенбеушілік;
- қамтамасыз етілмеген жеңіл ақша ұзақ уақыттық келісімге негізделіп берілуі, тәуекел үшін сыйлық ақы мөлшері нөлге тең болды;
- күмәнді мәлімет іріктеуге негізделген математикалық модельдеуге деген, нәтижесінде парасатты мағынаның орнын басқан, дінге жақын сенімдік;
- әлемдік нарықта шынайы қатер пайда болғанда оған қарсы іс-әрекет жасамау, сонымен қатар бұл қателікті мойынадамау және көрмеу;
- жаңа қаржы аспаптарының аса қиындығы, оған қосақталған қирауға ынталылық.

«Ой-талқы» тәжірибелік нәтижесі – қазіргі уақытта әлем экономикалық парадигманың негізгі өзгерісін қажет етеді

және жаңа жаһанды қаржы жүйесін құруға жол іздеу қажеттігі туралы қағида.

Жас көшбасшылардың көзқарасымен келіспеу қиын. Олардың көзқарас шынайылығы - заманауи әлем, қоғам, экономика дамудың жаңа, тұрақсыз және өзгергіштікпен ерекшеленетін, сатыға өтті. Осы ерекшеліктердің әсерінен әр түрлі саладағы болжамсыз құбылыстардың анықталуы. Осы үдерістерге назар аударып, «Жаһанды дағдарыс. Шектен тыс айқындық» кітабының авторы: «Әлемде зерттелмеген күш әрекет етеді. Сыртынан қарағанда бәрі өзгермей, дұрыс сияқты көрінеді. Шынында түсініксіз заттар болып жатады. Мүмкін бүгін не ертен көрінбеген бірақ маңызды өзгерістер айқындалып, біздің өмірімізді өзгертеді. Бірақ егерде біз айсбергтің жасырын аймағын жылдам зерттемесек, бір уақытта ол өзі шығады, бірақ тым кеш болады».

Оның Қазақстанға да қатысы бар, себебі оның әлем экономикасына енуі оны басқа көптеген мемлекеттер сияқты әлемдік экономикалық дағдарысқа кіруіне себеп болды. Сондықтан Қазақстанда басқа дағдарыстан зардап шеккен мемлекеттер сияқты, дағдарыстан шығудың тиімді жолдарын іздеуде. Бұл жағдайда басшылардың реформалау және модернизация кезінде тиімді және қолайлы қолданған принциптерді еске алсақ болады. Біріншіден - тәртіп, мақсатты нақты қою және демагогиядан бас тарту, екіншіден-мақсатқа жету үшін қолданылатын құралдардың мұқият анализі, қолданылған құралдармен күштің минимизациясы. Үшіншіден -бұл жағдайлардың шешімі бар құралдардың және күштің мобилизациясын қажет ететіндігін түсіну. Ауқымды мемлекеттік мәселелердің шешімі жинақтылықсыз, мобилизациясыз және нәпсісін тыюсыз мүмкін еместігін түсіну. Нәтиже ретінде өзін қажетсіздігін және біліксіздігін көрсететін институттар мен тұлғалардан жүйенің қабылдамауы. Төртіншіден - бұл олармен орнатқан қатаң тәртіп, әйтпесе модернизация жағдайында оның тиімділігін қамтамасыз ете алмайды – бұл реформалаумен жоспардың іске асуындағы ең маңызды құрал [2].

Қауіпті де қажарлы әрі ауқымды мәселелерді шешу үшін жаңаша ойлаудың тапқан негізі жалпылық, жалпыға бірдей болды, себебі әлемді қорғап, болашақ тіршілікті қорғап қалу үшін күллі адамзаттың бірігіп күресуі қажет. Ал бұл мақсатты орындау азын-аулақ топтардың, бірер халықтың қолынан келмейтіні анық.

ӘДЕБИЕТ

1 Берентаев К. Б. Экономика Казахстана и вызовы XXI века //Сб. науч. тр. /Под. ред. Б. К. Султанова. – Алматы: КИСИ при Президенте РК,1999. – С.158

2 Булекбаев С. Б., Хайруллаева В. Х. Феномен сознания в философии: новый взгляд /С. Б. Булекбаев, В. Х. Хайруллаева. – Алматы, 2012. – С. 52-60.

3 Бурханов К. Н. Казахстанский путь в дилемме: восток или запад /К. Н. Бурханов, С. Б. Булекбаев. – Астана, 2010. – С. 7-65.

4 Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. – М: ИНФРА-М, 1999. – 272 с.

5 Философия социальной синергии и образа инновационного мышления //http://www.allbest.ru

6 Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность. – М., 1992. – 49 с.

REFERENCES

1 Berentaev K. B. Jekonomika Kazahstana i vyzovy XXI veka //Sb. науч. тр. /Pod. red. B. K. Sultanova. – Almaty: KISI pri Prezidente RK,1999. – P. 158

2 Bulekbaev S. B., Hajrullaeva V. H. Fenomen soznaniya v filosofii: novyj vzgljad /S. B. Bulekbaev, V. H. Hajrullaeva. – Almaty, 2012. – P. 52-60.

3 Burhanov K. N. Kazahstanskij put' v dileme: vostok ili zapad /K. N. Burhanov, S. B. Bulekbaev. – Astana, 2010. – P. 7-65.

4 Soros Dzh. Krizis mirovogo kapitalizma. Otkrytoe obshhestvo v opasnosti. – M: INFRA-M, 1999. – 272 p.

5 Filosofija social'noj sinergii i obraza innovacionnogo myshlenija //http://www.allbest.ru

6 Hajek F. A. Pagubnaja samonadejannost'. – M., 1992. – 49 p.

Поступила 13.03.2017

K. A. Temirgaliyev, A. T. Bakirova, N. A. Meiramova, G. A. Mukhatayeva, B. B. Rysbekova
WORLD VIEW BASES OF RESEARCHES OF CULTURAL INTEGRITY IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION
Department of history of Kazakhstan and social-political disciplines of Karaganda state medical university
(Karaganda, Kazakhstan)

The article outlines the main contradictions of the twenty-first century, which are directly related to global problems, and they are common to all mankind, countries and peoples. Therefore, in order to solve these problems, taking into account internationalization, it is necessary to bring the material and cultural life of mankind closer together. This

process is important, because it changes the nature of the centuries-old system of thinking, which leads to the emergence of a new political thinking. For solving the global problems of our time, new thinking highlights the generality of consciousness as base of all, because to preserve the future mankind must fight together. And the fulfillment of this goal can not be carried out only by certain groups or by separate nations.

Key words: global, globalizing, international law, paradigm, policy, systematicity, crisis

*К. А. Темиргалиев, А. Т. Бакирова, Н.,А. Мейрамова, Г. А. Мухатаева, Б. Б. Рысбекова
МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ КУЛЬТУРНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
Кафедра истории Казахстана и социально-политических дисциплин Карагандинского государственного
медицинского университета (Караганда, Казахстан)*

В статье изложены основные противоречия двадцать первого века, которые напрямую связанные с глобальными проблемами, они являются общими для всего человечества, стран и народов. Поэтому, чтобы решить эти проблемы, учитывая интернационализацию, надо сблизить материальную и культурную жизнь человечества. Этот процесс важен, поскольку он изменяет природу многовековой системы мышления, что и приводит к возникновению нового политического мышления. Для решения глобальных проблем современности новое мышление основой всего выделяет общность сознания, потому что для сохранения будущего человечеству необходимо бороться вместе. А выполнение этой цели не может осуществляться лишь только определенными группами или же отдельными нациями.

Ключевые слова: глобальный, глоболизирующий, международное право, парадигма, политика, системность, кризис